

Kétszáz éve született gróf Batthyány Lajosné Zichy Antónia

„Homlokán a legnagyobb fájdalom mártírkoszorújával, szívében az összeomlott családi boldogság véres romjaival, úgy állt a későbbi nemzedék előtt a határtalan tisztelet Niobe-szobor, mely hazájának gyásszal és dicsőséggel, tépett zászlókkal, tört kardokkal és bilincsekkel betemetett szabadságharcára megkövült búbánattal tekintett vissza.”

Ezekkel a mondatokkal kezdődik Farkas Előd visszaemlékezése Batthyány Lajosra és nejére, Zichy Antóniára (Magyarország nagyasszonyai. Bp., 1990).

Az évforduló alkalmából szeretnék megemlékezni Zichy Antóniáról, akit az előbbi sorokban szép szavakkal méltatott az emlékezés írója. A Zichy és Batthyány család nem a megjelölt házasság alkalmával találkozott első alkalommal, hiszen Zichy Károlynak, akinek a leánya volt Antónia, az első felesége Batthyány Antónia volt. Ezzel a családdal kezdődik az ún. *czifferi* ág. A későbbiekben Antónia és Karolina személye érdemel figyelmet, hiszen a két csinos grófnő jelentős szerepet játszott a hazai reformmozgalmakban, majd a szabadságharcban, s később a hazai Habsburg-ellenes mozgalmakban, csendes ellenállásban.

Batthyány Lajos (1807. február 11.–1849. október 6.) és Zichy Antónia (1816. július 14.–1888. szeptember 29.) 1834. december 4-én kötöttek házasságot a pozsonyi Szent Márton-plébániatemplomban. Az eseményt megörökítve így állított 26 strófás, rimes emléket Dancsecs József ikervári plébános:

*„Batthyány! Hősök gyermeke, 's párducos
Eurs nagy nemének vére, reménye, fel-
Váltod tehát, a' mit viseltél
Szép honodért virító korodban,
Marsnak csatázó fegyverit egy kegyes
hölgynek szelid keblével: örülve lépsz
Ezzel ma oltárhoz szívedből
Gyújtani áldozatot Hymennek. [...]
Mert Hölgyed is Gróf egy híres, és dücső
Nem, most fésellő bimbaja léssen – a
Nagy 's hős ZICHY vérnek leánya,
Mely szüile annyi vitézt, 's erényes
Bölcsét hazánknak hajdan: ezen deli
Nöd Gróf hason tüzelt hevül a, dücső
Hon köz javáért. – Óh! Azonban
Béke hazánkra, 's örökre jöjjön.”*

E nemes friggyel kezdődik a magyar történelem egyik főszereplőjének, s vele élete párjának egy szép korszaka, majd kálváriája. Mert bár a történelemlékek csak Batthyány Lajos személyével foglalkoznak, de hogy addig eljutott a forradalomban, hogy a szabadságharcot leverő, leverető uralkodó kiégeztesse, részben a feleségének, Zichy Antóniának is köszönhető.

A házasság után az ikervári kastélyban töltött néhány év a gazdaság felvirágoztatásának időszaka volt. A kibontakozó reformmozgalom hatására azonban sógorával, Károlyi Györggyel együtt Pestre költöztek. Ezekben az években erősödött Batthyány hazafisága és tenni akarása. Vitathatatlan, hogy ebben nagy szerepe volt feleségének. A pozsonyi országgyűlés (1839–1840) után később megalakult az Ellenzéki Párt. A 10 pontos tervzetben megfogalmazták, hogy a nők bevonása fontos a nemzeti megújulásba, és ezt a gyakorlatban is próbálták megvalósítani, s ebben a két Zichy grófnőnek nagy szerepe volt. Egy mondatot idézünk az elvekből: *„A hazaszeretet fölgerjesztésére minden veszélyeztetett nemzetnél hathatós eszköznek tapasztaltatott a nőnem ösztönzése, hogy ezt nálunk is mennél előbb fogja fel dicső szerepét, iparkodni fogunk.”*

A két grófnő ebben a mozgalomban nagy szerepet játszott. Felidézzük az 1844. augusztus 10-én tartott polgári örhad zászlószentelését, ahol a zászlóanya szerepére a két Zichy grófnőt kérték fel. Az eseményt Petőfi is megírta *Batthyány és Károlyi grófnék* című versében:

*„Láttatok-e a két tündérvirágot,
borús hazánknak két sarkcsillagát?*

*Evezhetsz bátran, nemzetem hajója,
Nem veszthet az célt, aki ilyet lát. [...]
Én láttam, láttam! [...] megmutatta őket
Szent vágyainknak a szövétnekfény!”*

Miután a szabadságharc elbukott, Batthyány Lajos miniszterelnököt 1849. október 6-án kivégezték. A kivégzés után a családnak, Zichy Antóniának és három gyermekének menekülni kellett az országból. A grófné Svájcot választotta. Először Zürichben, később Genfben telepedtek meg, ahol a Boissière-palotában tartózkodtak a hazatérésig. 1856-ban térhetek haza Magyarországra. Először a fővárosban a József Nádor téren laktak, majd a Koronaherceg utcában, végül a Borz utca 10. számú házban találtak otthonra. Azt több forrásból is tudjuk, hogy Batthyány Zichy Antónia grófnő a nyarat a budai hegyek között töltötte (Hölgyfutár 1860. március 24.). A grófnő nem érezte magát biztonságban a fővárosban, ezért az édesapja, Zichy Károly a dáakai kastélyt választotta otthonául a családnak. A dáakai kastélyról a következő írást találjuk: „Pápától nem messze, Dáka községen túl rendezett park mellett visz az út Somló felé. A gyönyörű platánok, s vadgesztenyék által képzett hűvös félhomályban egy kastély fehér homlokzata villan ki egy pillanatra, s azután eltűnik a kíváncsi szemeknél elől, mint a regék tündérlakai. Mikor megenyhül a lég, az átláthatatlan lombsátor alatt megszólal panaszos hangján a fülemile, s a közeli erdőség visszhangozza keservét... Ide tér vissza évenként a gyászoló özvegy, kit egy ország részvéte kíséri, s a szegények és szerencsétlenek áldják lépteit.” (Dunántúli Képes Naptár az 1882. évre) Ebben az ideális környezetben folytatta visszaemlékezésének írását a grófné, melyet 1882 végén fejezett be. Az előszóból idézünk.

„Kedves Gyermekeim!

Ezen emléklapokat számotokra írtam. Ti mind a hárman még olyan gyenge korban voltatok, mikor szegény atyátok a legborzasztóbb gyűlöletnek és bosszúnak áldozatul esett, hogy akkor – Emmyt talán kivéve, noha ő is még kisleány volt – egyik sem tudta felfogni a nagy veszteséget, mely benneteket ért, se a módot, hogy – és miképp történt. Ezen gyászos nap, szívembe egy mély sebet ejtett, mely azóta sohasem hegedett be...”

A visszaemlékezések megírása után ott a dátum: „Dáka, Ockt. 6-án 1882.”

A következőkben a Dákán eltöltött három évtized alatti eseményekről emlékezünk meg. Az első lényegesebb történet 1859. szeptember 4-én volt, amikor Batthyány Emma feleségül ment gróf Batthyány Gézához. Az eseményről a *Pesti Napló* szeptember 14-i számában jelent meg a következő tudósítás. „A lakodalom a szó szoros értelmében magyaros volt, annyira, hogy a kacagányos őseink sírjaikból fölkelve részt vehettek volna a magasztos ünnepélyben, melyre a deli leventék és bájos főúri hölgyek mind díszes nemzeti öltönyben jelentek meg, örömiükben maguk is eljártak volna a palotást. A vendégek között ott voltak a Batthyány, Károlyi, Zichy grófok, Deák Ferenc és számos főrangú család egyes tagjai, mind a legfényesebb magyar díszruhában.” Az esküvő után a vendégsereg egy része a közeli Somlószlóson gróf Zichy Manó kastélyában folytatta a mulatozást. Ezek a tények, de a hagyomány öriz egy anekdotát is a lakodalomról. A fiatal csinos Batthyány Ilona a lakodalomban a fején egy borosüveggel táncolt és azt énekelt, hogy „Jaj de huncut a német, hogy a fene enné meg.” Az ünnepség hazafias tüntetés volt az osztrák elnyomás ellen.

A *Győri Közlönyben* olvasható, hogy a református gimnazisták gimnasztikai, testi gyakorlati vizsgáján, Pápán részt vett Batthyány grófnő. Megemlítjük, hogy a következő év január 6-án Batthyány Lajosné és gyermekei, Ilona és Elemér látogatást tett Döblingben gróf Széchenyi Istvánnál. Június 3-án Batthyány Lajosné részt vett Pápán a bencés gimnázium zászlóavató ünnepségén mint zászlóanya. Ez alkalommal díszes nemzetiszin szalagot adományozott az iskolának.

1861. február 26-tól március 4-ig gróf Teleki László volt a kastély vendége. Ebből az alkalomból Teleki Lászlót és a grófnét fáklýás felvonulással tisztelték meg a pápai diákok, tanárok és sok más tisztelője. A tisztelgésen Tarczy Lajos és Vaszari Kolos mondott köszöntőt. Néhány sor a tudósításból: „Február 28-án du. 4 óraker mintegy 500–600 főre menő közönség vonult ki a új református kollégium udvaráról, de képviselve volt itt a város minden rendű és rangú lakossága. A menetet Tóth József 1848-as ezredes vezette. A menet a Rákóczi-indulóval vonult végig a Dáka felé vezető utcákon, s mire a Laki útra ért, száma jól megnövekedett. Kéttornyulakon a Hunyadi-indulóval mentek át, Dákára a Klapka-indulóval vonult be a menet. Dákán Lázár Lajos pápai ügyvéd házánál gyűjtötták meg a fáklýákat, azután szép rendben Batthyány Lajosné kastélyá elé vonultak. A kastély homloka előtt egyik sarkától a másikig kettős félkörben álltak fel a fáklýások, mire a félkör közepén a református főiskola énekkara Kölcsey Himnuszát énekelt. Az elhangzott beszédekre Teleki László válaszolt. Az ünnepség után a fáklýákat halomra hányták és a Szózat éneklésével hagyták el a kastély előterét.”

Az 1865. év elején Váli Mari Pápáról egy küldöttséggel felkereste a grófnét és meghívta őt a Pápai Jótékony Nőegylet összejövetelére. A grófné elfogadta a meghívást és rendszeresen részt vett a farsangi bálokon és teaestéken. Erről Váli Mari emlékezik meg kéziratos naplójában: „*Mig Váliné volt a Nőegylet elnöke minden év kóstolójának nagyon kapós cikkei képezték a pompásan készített dáakai küldemények, különösen a nagyszerű sonkák, melyeket a grófné személyesen vitt be Pápara. Az összejövetelekre többször elvitte unokáját Keglevich Bélát is.*” (Peti Józsefné Váli Mari Emlékiratai, kézirat az Országos Széchényi Könyvtárban)

A községben népszerű és tisztelt volt az özvegy és családja. 1868. május 3-án született Schramek Ambrus '48-as tisztnak, a birtok intézőjének a leánya, akit Antóniának kereszteltek, a grófné és fia, Elemér lettek a keresztszülei. 1883. január 7-én a *Pápai Lapok* közölte, hogy Schramekné meghalt és a temetésen megjelent Batthyány grófné is. 1882-ben a katolikus plébános arról panaszkodott a grófnőnek, hogy a templom rossz állapotban van, segítséget kért a felújításhoz. A grófnő még abban az évben saját költségén rendbe tette a templomot. A felszentelésen elhelyezték a templomban a Batthyány-Zichy család közös címerét, mely ma is ott látható. A felszentelésre szeptember 24-én került sor, és a meghívott vendégeknek a grófné egy díszes süteménytálat ajándékozott, melyen ez a szöveg volt olvasható: „*Emlékiül Batthyány Lajos özvegyétől Dáka, szeptember 24., 1882.*” 1883. január 7-én a *Pápai Lapok* közölte, hogy gróf Batthyány Lajosné két szegény sorsú árva református iskolás gyermek élelmezését, öltöztetését és taníttatását magára vállalta.

*Barabás Miklós olajfestménye
Batthyány Lajosnéról (Magyar Nemzeti
Múzeum Történelmi Képcsarnok)*

1888. augusztus 15-én Batthyány Lajosné grófnő „*párját ritkító ünnepélyességgel*” tartotta meg Brandmayer Eleonóra komorna 50 éves szolgálatának jubileumát. Az ünnepségen jelen voltak a grófnő gyermekei és unokái.

Az ünnepség után pár hét múlva a grófnő megbetegedett, vesebajt kapott. Kezelőorvosa, dr. Bakody mindent elkövetett, de megmenteni már nem lehetett. Szeptember 29-én szombaton este 6 órakor meghalt. A *Pápai Lapok* szeptember 30-i száma elsőként közölte a gyász hírt, ennek nyomán az ország szinte valamennyi sajtója részvételt írt a kivégzett miniszterelnök özvegyének életútjáról, áldásos tevékenységéről. A grófnő súlyos állapotáról értesítették fiát, Elemért, aki azonnal Dákára utazott, még időben érkezett és a híradások szerint az ő jelenlétében halt meg.

A kastélyból a koporsót a dáakai katolikus templomba vitték, ott ravatalozták fel, s ott tartotta a beszentelési szertartást Korbély György nyárádi plébános két ferences szerzetes segédletével. Óriási tömeg volt jelen a gyászszertartáson. A család tagjai, a közvetlen hozzátartozókön túl ott voltak a megyei küldöttségek, a pápai református főiskola tanári kara és a tanulmányi képviselői. Veszprém megyét gróf Esterházy Móric főispán képviselte. Ezért az ugyanezen napon tartott vármegyei közgyűlésen Véghelyi Dezső alispán elnökölt. Határozatot hoztak, hogy a családnak írásban és jegyzőkönyvben fejezik ki részvétüket. A jegyzőkönyvben ez a szöveg olvasható: „*Megemlékezik továbbá gróf Batthyány Lajosné szül. Zichy Antónia grófnőről, Magyarország első felelős miniszterelnökének özvegyéről, ki férjének erőszakos úton bekövetkezett halála után hosszú özvegyi gyász alatt erőt meríthetett a nemzet minden hű fiainak gyászából és forró részvételéből, s ezen erőt mindenkor arra használta fel, hogy megtegye hazájának és hazájáért mindazt, amit egy fennkölt lelkű nő megtenni képes.*”

A holttestet Pápáról vasúton szállították Pestre és az állomásról egyenesen a Kerepesi úti temető halottsházába vitték. Október 11-én reggel már nagyszámú gyászoló közönség gyülekezett a ravatalnál, 9 órakor megérkeztek a család tagjai, sorban érkeztek az ország minden részéről a gyászolók. Romaiser József prépost 10 órakor szentelte be a halottat és a koporsót négyes díszfogat vitte a mauzóleumhoz.

A Dákán 1989-ben megalakult Szülőföld Baráti Kör ápolja Zichy Antónia és a családjának emlékét.

Tóth Dezső